

УДК 392.51:391(477.83)»18/19»

Надія ПАСТУХ, Роман ГУЗІЙ

ІЗ БОЙКІВСЬКИХ ВЕСІЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ: БАРВІНКОВІ ОБРЯДИ НА СТАРОСАМБІРЩИНІ

За етнографічними джерелами кінця XIX — початку XX ст. і матеріалами сучасних польових досліджень охарактеризовано локальні бойківські звичаї, ритуали, повір'я, пов'язані зі збиранням барвінку та виготовленням шлюбних вінків для наречених, відтворено фольклорне тло традиційного барвінкового обряду жителів Старосамбірщини.

Ключові слова: бойки, Старосамбірщина, барвінкові обряди, вінкоплетини, ладканки.

© Н. ПАСТУХ, Р. ГУЗІЙ, 2017

Одна з прикметних старожитніх реалій українського шлюбного ритуалу — барвінкові обряди та пов'язані з ними народні звичаї, повір'я й супровідна весільна пісенність. На західноукраїнських теренах, особливо — на Бойківщині, барвінкові урочистості побутовали у найповнішій і найяскравішій формі. В сукупності вони охоплювали різні дії, пов'язані з виготовленням для наречених барвінкових вінків — давніх обрядових атрибутів, сакральна семантика яких зумовлена ритуальним значенням самого весільного вінка (маркер особливого обрядового статусу, символ пошлюблення, магічний оберіг) та міфологічними уявленнями про вічнозелений, «хрещатий» барвінок (символ життєдайності, вічності, святості, молодості, чистоти тощо).

У деяких районах Бойківщини, зокрема на Старосамбірщині, стародавні барвінкові традиції побутовали ще донедавна, зберігаючи свою ритуально-фольклорну цілість і локальну самотність та охоплюючи низку дійств, спрямованих на громадське освячення шлюбу, забезпечення молодим щасливої подружньої долі й охорону від злих сил. Про місцеві звичаї, обряди, повір'я, пов'язані зі збиранням барвінку, вінкоплетинами та подальшим одяганням молодим шлюбних вінців, власне й ітиме в цій розвідці. Етнографічні відомості про такі явища почерпуємо з деяких публікацій кінця XIX — початку XX ст. (праці В. Гнатюка, Ю. Кміта, С. Стшетельської-Гринберг) та з матеріалів новочасних польових досліджень обрядових традицій жителів краю.

Як і деінде на Бойківщині, у селах Старосамбірщини барвінкові церемонії відбувалися в кілька етапів і в найповнішому варіанті охоплювали запрошення односельців на обряд виття вінців, ритуальне санкціонування певних актів, обрядодії, що супроводжували збирання барвінку, власне вінкоплетини та подячне частування виконавців обрядів. Відтак одразу чи за деякий час відбувалися окремі ритуали розплітання дівочої коси та накладання нареченим, молодому шлюбних вінків, що й було своєрідним завершенням усіх попередніх урочистостей.

Часова приуроченість барвінкового обряду була різною залежно від локальних звичаїв. Так, у багатьох селах вінки «вили» («плели», «шили», «справляли») вдень чи ввечері напередодні самого весілля, часто — на «прощальній» молодіжній вечірці в домі нареченої. За іншою традицією, вінкоплетини відбувалися зранку перед вінчанням і саме ними розпочиналися весільні урочистості [1, арк. 169, 180, 195, 196, 229, 232; 3, арк. 65; 4, арк. 10; 17, с. 87].

Характерною рисою бойківського весілля є роздільна форма багатьох обрядових дійств, зокрема й барвінкових. У більшості сіл Старосамбірщини вони майже синхронно відбувалися в обидвох весільних домівках. Бувало, проте, і так, що вінки плели лише в нареченої (сс. Гвоздець, Головецько) або ж в її оселі та в домі молодого церемонії влаштовували в різний час — у день вінчання чи напередодні (с. Мшанець) [14, с. 4—7, 15—16; 1, арк. 159, 161, 180, 200, 204, 205; 17, с. 87; 23, с. 469].

Одна з особливостей барвінкових традицій Старосамбірщини — спеціальне запрошення односельців (насамперед жінок-свашок) на вінкоплетини. Такі запити відбувалися в той самий день, коли зазвичай влаштовували «вінці».

Так, скажімо, у Мшанці за день до шлюбу в пообідню пору наречений з дружною спеціально ходив спрощувати свашок, щоб йому «вінці вили і латкали». Натомість від молодого вранці в день вінчання «до вінця» гостей скликав «прошак» з її родини [14, с. 4, 15].

У с. Гвоздці просити гостей на вінкоплетини вранці перед шлюбом йшла сама молода разом з дружною. Увійшовши до хати, говорила: «Просили вас отиць і мати, оби ви били такі ласкаві прийти до мене днески на вінці» [17, с. 85].

У такій же традиційній формі відбувалися запити на вінкоплетини в інших селах. Наприклад в Сушиці молода, дружка промовляла: «Просили тато й мама, би-сьте прийшли на вінці»; «Просит молодий, і молода, і дружка, шоби-сьте прийшли до нас на вінці» [1, арк. 169].

У с. Галівці на вінкоплетини до наречених запрошували лише дружки, дружби. Деінде «на вінці» до молодого свашок скликала її мати [1, арк. 159; 23, с. 469].

Власне вінкоплетинам передувало гуртове збирання барвінку, яке в багатьох селах супроводжувалося різними обрядовими діями та піснями. Крім того, барвінкові церемонії мали свій ритуальний зачин — прохання у батьків, родини, громади, вищих сил «благословенства».

Наприклад, у с. Плескому, Галівці староста тричі звертався до усіх, що зійшлися на весілля до молодого чи молодого, з такими словами: «Тату, мамо, родино близька і далека, поблагословіт на барвінок йти» (або, скажімо, «...просимо благословенства

барвінок різати»). Присутні щоразу відповідали «Най Бог благословит», а свашки приспівували:

*Благослови, Божиньку,
Днешню днюйку,
Щасливу годинойку... [1, арк. 160, 203].*

Із Божим і батьківським благословенням розпочинали барвінкові церемонії й у Головецькому, Сошнівці та інших селах [1, арк. 180, 195]. У Мшанці його ініціювала старша свашка, яка загалом «вела» барвінкові й інші обряди та їх пісенний супровід. Після недовгого частування в коморі з іншими запрошеними «жонами», саме вона просила у батьків молодого благословення: «Татуню, мамуню, благословіт, бо ми йдемо на барвінок!». Ті тричі промовляли: «Най тя Біг благословіт і я тя благослов'ю свому синові!». Відтак, як і в домі нареченої, де все відбувалося схожим чином, старша свашка, а за нею й інші «сванейки» починали приспівувати й рушали «в дорожейку»:

*Благослови, Божейку,
Першю дорожейку,
Ай дес-мо ся пустили,
Бес-мо горазд гостили.
Ми йдемо на барвінок,
Іванови на вінок,
На любе вінчанейко,
На довге мешканейко [14, с. 4, 5, 15].*

Зазвичай збирати барвінок йшли свашки чи дружки або ширше коло осіб включно з дружною, молодим, нареченою, її матір'ю, молодшим братом та ін. У селах, де довший час дотримувалися старожитніх традицій, по барвінок рушали всі весільні гості на чолі зі старостою та музикантами [14, с. 5, 15, 16; 1, арк. 180, 187, 188, 195, 214, 229; 5, арк. 6; 17, с. 87; 23, с. 469].

Для здійснення певних обрядів староста, дружка чи інші особи брали з собою необхідні предмети — перстень молодого чи молодого, ніж, свячену воду, накриту обрусом миску з вівсом або пшеницею, горілку, гроші тощо. Крім того, обов'язково належало взяти хліб, «аби молодим добре ся поводило» (с. Мшанець). У деяких селах староста ніс зі собою два буханці хліба, перев'язані навхрест лляним повісом (с. Тур'є) [14, с. 4—5, 16; 1, арк. 187—188, 195, 199, 204].

Рушивши по барвінок, у більшості випадків вибрані обрядовиконавці чи всі весільники йшли до коотроїсь із добрих сільських господиць, що мала цю рослину у своєму городі. При цьому у с. Галівці, Го-

ловецькому, Топільниці, Соснівці існувала практика відправлятися на обійстя тієї «городниці», яка жила доконечно десь вище від весільної хати («Так заведено, що в долину не йдуть, тільки догори стаяються», «йдуть ни в долину, а догори», «все догори, в долину — ні», «Все якось так було, що той барвінок десь так вгорі був»). Деякі інформатори пояснюють, що так робили тому, аби молодим завжди усе «вгору йшло, а не в долину, щоб їм ся вело» (с. Топільниця) [1, арк. 160, 180, 195, 199].

Турботою про майбутню долю молодих зумовлені й інші звичаєві настанови. Так, у с. Соснівці вважали, що, йдучи за барвінком та повертаючись із ним додому, не можна переходити через воду. Деінде для весільних вінків остерігалися використовувати «мертвий барвінок» з цвинтаря чи з того городу, з якого рослину брали на похоронний вінок молодій особі, дитині: «Де взяли до мертвого барвінок, там вже до живого не брали. То вже був «мертвий барвінок». І на цвинтарі тоже «мертвий барвінок» (с. Тур'є); «З цвинтара тото ніхто не брав. Навіть не брали той барвінок, де колись діти вмирали. Вінчик там ї плели, букет ладили і вже той барвінок на весіля не брали, вже йшли до другого. То казали — «вмерлий барвінок» (с. Сушиця) [1, арк. 2, 169, 195]. Так само не наважувалися брати барвінок на шлюбний вінок із городу вдовиці (с. Волошиново) [5, арк. 6].

У деяких селах вічнозелену рослину зрізали у сусідів або у власній господі, бо ж, як, скажімо, зауважили в Сушиці, «то не була дівка, як вона не мала барвінку в своєму городі» [1, арк. 169, 195; 3, арк. 61; 6, арк. 10; 23, с. 469]. Про те, що саме дівчина дбала про майбутнє й садила та в свою пору зрізала барвінок для шлюбного вінця, йдеться також у весільних піснях:

*Ходили-смо до городу,
Водили-смо молоду,
Би жьшла барвіночок,
То собі на віночок.
Як вона єго жяла,
Тай над ним заплакала:
Ранейком тя садила,
Би-м у вінку ходила*

(с. Гвоздець) [17, с. 87].

Як і деінде в горах, подекуди на Старосамбірщині за барвінком йшли аж до лісу (сс. Губичі, Росохи) [2, арк. 73; 4, арк. 10; 10, с. 56]. У барвінкових піснях, що зчаста міфологізують місцезнаходження

сакральної рослини, також згадується про її пошук в «чистому полі» або «на зарінку» біля ріки:

*Ми йдемо у чисте поле,
Ми йдемо у чисте поле
По кручастий барвінок,
По кручастий барвінок,
Бо го треба на вінок.
На любе вінчанійко,
На любе вінчанійко,
На довге мешканійко*

(с. Галівка);

*Ми йдемо в чисте поле,
Ми йдемо в чисте поле
По зіля дороге.
По хрущастий барвінок,
По хрущастий барвінок,
Настунійці на вінок*

(с. Плоске);

*Ми йдемо на барвінок,
Ми йдемо на барвінок,
На зилений зарінок*

(с. Великосілля) [1, арк. 160, 203; 3, арк. 45].

Весільний фольклор жителів Старосамбірщини багатий й іншими зразками барвінкових пісень, що супроводжували ті чи інші ритуальні моменти та пояснювали їх суть. Так, скажімо, коли весілля прибуло до шанованої «городнички» («зільнички»), свашки ладканням викликали її з хати й повідомляли про мету свого приходу так:

*Вийди, газдиньо, з хати,
Вийди, газдиньо, з хати
Городчик показати.
Де-сь город городила,
Де-сь город городила,
Де-сь зіля посадила.
Будем єго зрізати,
Будем єго зрізати,
Віночки увивати*

(с. Тур'є) [1, арк. 187];

*Пішли-смо на барвінок,
Будемо вити вінок
Ой днешньої днинойки,
Щясливої годинойки.
Вийди, зільничко, з хати
Зілейко показати*

(с. Гвоздець) [17, с. 87];

*Де тота городниця,
Що город городила,
Зільйика насадила,
Тонкого, високого,
Листойку широкого?*

*Вийди, вийди, газдине, с хати,
Зільйико указати*

(с. Мшанець) [14, с. 5].

Із ладканками та здійсненням певних обрядодій (загалом — однотипних) відбувалася й сама церемонія різання барвінку. Спочатку на грядку клали принесений з собою хліб і кропили рослину свяченою водою. Далі крізь перстень молодого чи молоді тричі просували по три барвінкові галузки й відрізали їх ножем. Після таких дій, які, вочевидь, мали оберегове значення, перстень відклали й уже звичним способом барвінку натинали ще, аби його стало й на вінки, і на барвінкові «значки» для весільних чинів і гостей тощо. Крім того, барвінок використовували для прикрашання вікон весільних домівок різними узорами (квіти, навскісні хрести та ін.) [14, с. 5, 16; 1, арк. 146, 161, 169, 171, 180, 181, 188, 195, 199, 204, 214; 4, арк. 10; 7, арк. 7; 23, с. 469].

В окремих селах (Галівка, Тур'є, Топільниця, Гвоздець та ін.) зрізати барвінок для молодих доручали лише хлопцеві 8—12 років (але не сироті). У с. Плоскому для цього підбирали ще менше дитя, бо воно «найменче гріхів має». Деінде здійснення відповідальної ритуальної місії покладали на дружбу, дружку, старшу свашку, брата молоді [14, с. 5, 16; 17, с. 87; 1, арк. 161, 169, 180, 188, 195, 199, 204; 8, арк. 5].

За традицією, якої ще кілька десятиліть тому дотримувалися в Топільниці, барвінок зжинали серпом [1, арк. 199]. Як і ніж, цей предмет належить до відомих ритуальних апотропеїв, і в барвінковому обряді його, ймовірно, використовували, радше, з магічно-охоронних, ніж з практичних міркувань.

Про те, що рослину не рвуть, а, власне, «жнуть», «ріжуть», йдеться й у весільних піснях. Наприклад, у вже цитованих попередньо текстах та в оцій ладканці із Мшанця, яку співали, коли свашка з дружною зайшли на грядку й узялися до справи:

*Ой влізу я, влізу,
Ой вріжу я, вріжу
Три квіточки зіля
На любе вінчанейко,
На довге мешканейко.
Ми барвіночок жнемо,
Від Бога ласки ждемо
Нашому дитятойку
На добрую долеюку [14, с. 5].*

«Звояваному» городу неодмінно належало дати заплату — залишити окраєць або буханець хліба,

запхати у ґрунт монетки, обсипати грішми, вівсом, пшеницею або іншим збіжжям, підлити свяченою водою, горілкою. Такими діями «задобрювали» вічнозелену рослину: «жеби ся барвінок родив», «аби родив ся й далі, аби не щез» (с. Мшанець); «шоби ся не гнівав, аби ріс» (с. Тур'є); «шоби він не сох», «шоби вно не пішло з города» (с. Головецько); «аби то родило далі» (с. Страшевичі) [14, с. 4, 6; 1, арк. 146, 161, 181, 188, 195, 199, 204; 23, с. 469].

Обрядодія пожертви городчикові віддзеркалена в супровідних ладканках:

*Не гнівайся городойку,
Не гнівайся городойку,
Що ми тя звоювали.
Ми тебе обсівали,
Ми тебе обсівали,
І водицев скрапляли*

(с. Тур'є) [1, арк. 188];

*Не бануй, городочку,
Що ми тебе зжали,
Ми тебе підсівали
Вівсом та пшеницев
Та усяков сівбицев*

(с. Стрілки) [3, арк. 5];

*Не бануй, городочку,
Що-смо тя обголили,
Збіжечком пітсипали,
Горілочков напоїли*

(с. Мшанець) [14, с. 6];

*Ни бануй, городойку,
Що-смо тя звоювали;
Ми вівсом обсівали,
Горітков напоєли,
Би-с ни дуже банував,
Би-с ще ліше зіля мав*

(с. Гвоздець) [17, с. 87].

Господарів, з обійстя яких брали барвінок, також пошановували, залишаючи їм хліб і горілку. А ще газдам дякували добрим словом бойківської ладканки:

*Дякуємо господині,
Дякуємо господині,
Що барвінку насадила.
Барвінку насадила
І гарно обробила*

(с. Волошиново) [5, арк. 6];

*...А газда би здоровий був,
Що город загородив,
А газдиня би здорова була,
Що барвінок посадила*

(с. Ріп'яна) [3, арк. 62].

Після нетривалого спільного пригощання з господарями обійстя, учасники барвінкових урочистостей під музику і спів пісень поверталися до оселі молодого (або молоді). «Дороге зілля», яке клали в миску чи кошик або загортали в хустку, зазвичай несли попереду весільного походу. У с. Плоскому посудину з барвінком доручали нести саме тому хлопчині, який його нарізав. Ймовірно, з обереговою метою, миску, яку він брав на голову, накривали червоною хусткою [1, арк. 204].

Подібний звичай побутував у Соснівці, Мшанці, Топільниці. Йдучи по барвінок, молодій (або дружба, брат нареченої) ніс на голові миску з вівсом (пшеницею) і хлібом. Згодом, коли барвінок нарізали й поклали в цю миску зі збіжжям, він знову брав її на голову й так прямував додому [14, с. 5, 6; 1, арк. 195; 23, с. 469].

Як і в інші моменти, дорогою до оселі не обходилося без різних ладканок:

*Ходили-змо в чисте поле,
Ходили-змо в чисте поле
По зіля дороге.
По хрущастий барвінок,
По хрущастий барвінок
Настунійці на вінок*

(с. Плоске) [1, арк. 204];

*Ходилисмо в чисте поле
По зіля дорогойи,
Бо тото не зільйко,
Ай крещастий барвіночко.
Юш тобі, барвіночку,
Не бити в городочку,
Не в городі ти бити,
С тебе віночко вити*

(с. Мшанець) [14, с. 6].

Увійшовши до хати, миску чи хустку з барвінком клали на святково прибраній стіл і приспівували:

*Внесено зілля з підгірь на подвір'я,
Положено його на тесовий столойко,
На ляний обрусойко*

(с. Тур'є) [1, арк. 199].

У Мшанці перед тим, як покласти «шафлик» з хлібом, вівсом і барвінком на стіл, дружба тричі обертася з ним «за соньцьом». Так робив, «жеби ся вело» [14, с. 6].

Для успішного завершення розпочатої справи потрібно було й Божого та родинного благословення. На заклик старости або свашки батьки, родичі молоді чи молодого тричі благословляли плести вінки: «Благословили-сьте йти на барвінок, тепер

поблагословіт вінці вити!» — «Най Бог благословит!» (с. Соснівка); «Пані войче, пані матко, вишитка родина, благословіт!» — «Най їх Біг благословит і я їх благослов'ю» (с. Мшанець) [1, арк. 196; 14, с. 6]. У цей час також ладкали:

*Так татунейко мов'ят:
Най тя Біг благословит,
А в нешную днинойку,
Щасливу годиниоку.*

*Так матіночка мовит:
Най тя Біг благословит,
А в нейшную днинойку,
Щасливу годиниоку*

(с. Мшанець) [14, с. 6].

Відповідно до місцевої традиції, вінок молодому чи молодій вили головна свашка, перша дружка або гурт свашок, дружок. За відомою пересторогою, поміж осіб, котрі торкалися барвінку, не мало бути сиріт і вдів («Котра жінка не має вже чоловіка, то ї не можна ся дотуляти до вінця, до барвінку» — с. Плоске; «Але таку берут свашку увити молодому вінци, шоби мала вітця й матір, би не була сирота, би їм було добре все» — с. Топільниця). Так само вдові не дозволяли різати барвінку на городі, «аби не повдвіли молоді» (с. Тур'є) [1, арк. 188, 199—200, 204].

У с. Мшанці зачинати вінкоплетини в домі молодого доручали дружбі. Взавши три галузки барвінку, він протягував їх крізь перстень нареченого і зв'язував білою вовняною ниткою. Далі до роботи бралася старша свашка, а інші жінки ладкали, сакралізуючи обрядовий чин згадками про святих, які начебто допомагають вити вінки, та янголят, що приграють на гусях:

*Д' горі, сонійко, д' горі,
Вий ся, віночку, скорі,
Кой йisme вінки вили,
Мід-горілочку пили;
Як йизме довивали,
Святий помагали,
Янгели в усьлі грали [14, с. 6—7].*

Подібні пісні лунали й у домі молоді:

*Д' горі, сонійко, д' горі,
Вий ся, віночку, скорі,
На любе вінчанейко,
На довге мешканейко*

(с. Мшанець) [14, с. 16];

*Вий ся, віночку, гладко
Та на наше дитятко,*

Ой, днешної днинойки,
Щясливої годиники
(с. Гвоздець) [17, с. 88];

Вийся, віночко, гладко
Як червоненьке ябко,
Молодій на голову,
Молодому на подобу
(с. Ріп'яна) [3, арк. 10].

Позаяк обов'язковим елементом весільних церемоній було святкове причастовування їх учасників, у багатьох піснях, які співали під час виття вінків та по тому, згадується про заплату, що її заслужили свашки за збирання барвінку та виття вінків:

Ми люди приходящі,
Ради би-смо припочити,
Горівки заробити.
Ми від раня ходили,
Горівки-смо заробили.
Ой дайте-ж нам горівки,
Будемо вити вінки
З барвінку дзеленого
І дня веселого
(с. Гвоздець) [17, с. 88];

Як-ізмо вінки вили,
Як-ізмо вінки вили —
Мід-горілочку пили.
Як-ізмо й довивали —
Мід-горівку допивали
(с. Велика Лінина) [1, арк. 232];

Ми роботу зробили,
Ми роботу зробили —
Горівку з-мо не пили...
Стався старосто, стався,
Стався старосто, стався,
За двері не ховайся
(с. Тур'є) [1, арк. 188].

Староста, звичайно, пошановував свашок так, як належить. Мабуть тому заслужив у бойківських барвінкових піснях доброї подяки та найліпших епітетів:

Дякуємо Богойкови
Й тому старостойкови:
Білі ручейки має,
Повнойко наливає,
Нич би му ни робити,
Лиш би му старостити.
В нашього старостойка
Головойка гладойка,
Горівка солодойка,
Кошюлейка тонойка;
Тонойко вишивана,

Єдвабом навивана,
Золотом накрап'яна
(с. Гвоздець) [17, с. 88].

Такими чи іншими співанками вінкоплетини власне й завершувалися. Увиті вінки, за традицією, клали на хліб, подекуди до барвінку обов'язково вплітали галузки вівса. Крім цього, чинили інші символічні дії, наприклад листочки барвінку помазували медом, щоби молода «була мужови, як мід, солодка» (с. Мшанець), «щоб молодий любив так свою жінку, як медок» (с. Галівка), «би ся любили, би були солодкі одно другому як мід» (с. Плоске), «оби сі любили, оби сі цілували» (с. Библо) [14, с. 16; 17, с. 89; 1, арк. 161, 181, 200, 205, 208].

Відразу чи невдовзі після вінкоплетин у кожній весільній домівці чи лише в оселі нареченої молодят урочисто вдягали барвінкові вінки. Дівочий вінець пришпилювали до «чівки» («каптура») — картоного обруча, обшитого тканиною й прикрашеного штучними (паперовими, восковими) «ружками», намистинами і довгими різнокольоровими стрічками. Парубкові барвінковий вінок (меншого розміру) пришивали до шапки (капелюха). Переважно за цю роботу бралася старша свашка, відтак вона ж накладала молодому, молодій головні убори. За іншими звичаями, наречену вбирала у вінок її мати, дружка або сам молодий, а йому шапку з вінчиком, який пришила свашка, клав на голову дружба. В окремих селах головні убори дружби та дружки теж прикрашали барвінковими вінчиками. В інших — дружба, молодий мали тільки оздоблені барвінком саморобні чи «купчі» нагрудні букети з квітками й довгими стрічками [14, с. 7, 8, 14—15; 17, с. 90; 1, арк. 161, 171, 181, 182, 187, 189, 196, 200, 205, 208, 214; 23, с. 469].

Накладання молодим шлюбних вінків теж мало своє ритуально-фольклорне оформлення й відбувалося з дотриманням низки пересторог і звичаїв (насамперед охоронних). Наприклад: під час вдягання вінка наречену садили на відро з водою, накрите кожухом (с. Тур'є); пришиваючи вінці молодим, свашка не стояла на землі, а сідала зверху на стіл (сс. Головецько, Гвоздець), тричі хрестила наречених вінками (сс. Мшанець, Гвоздець); дружба, який подавав свашці шапку побратима, а потім клав її «молодцьови» на голову, не торкався головного убору «голою» рукою, а загортав її в хустку (с. Мшанець); свашка нареченої, яка пришивала нареченим

вінці й відтак наприкінці весілля їх знімала та пов'язувала молоду очіпком, повинна мати батьків і не бути «в тяжи», тобто — вагітною (с. Гвоздець) і т. ін. [14, с. 7, 15; 17, с. 90, 99; 1, арк. 181, 189].

Виготовлення, пришивання шлюбного вінка — важлива ритуальна дія, що вимагала від особи, яка її чинила, певної вправності. Саме тому коли свашка молодого чи молодої бралася за неї, ладкальниці її запитували:

*Кравчи, сванейко, кравчи,
А ци вмійши кравчити?²
Ци не треба тя вчити?*

Відтак самі ж від її імені відспівували, що вона неабияк майстриня своєї справи, позаяк училася кравчити в самому славному Львові:

*Якби я не вміла,
Я би не сиділа.
Я ся ві Львові вчила,
Шоби-м добре кравчила*
(с. Мшанець, Плоське)
[14, с. 7, 15; 1, арк. 204—205].

В інших фольклорних зразках з мотивом пошанування, звеличення свашки йдеться про те, що вмінням «кравчити» вона завдячує своїм батькам:

*Кравчыт сванейка, кравчыт,
Ни треба єї вчыти,
Бо вна вміє кравчыти;
В вітця, в матінки біла,
Кравчыти ся навчыла*
(с. Гвоздець) [17, с. 89].

Як то й годиться, за добру роботу свашку добре й частували. Крім того, колись одразу після «пришивання вінців» дружба брав її «гуляти» (танцювати) [14, с. 8; 17, с. 91].

У новітню пору, коли через різні обставини все змінилося «на іншу моду», згадані та інші весільні звичаї стали дедалі більше затрачуватися. У деяких селах Старосамбірщини обряди, пов'язані зі збиранням барвінку, плетінням і пришиванням шлюбних вінків у тій чи іншій мірі збереження побували ще в останні десятиліття ХХ ст. В інших — давні традиції поступово (раніше чи пізніше) вийшли з живого побутування, а саморобні барвінкові вироби поступилися місцем сучасним весільним атрибутам (фата, нагрудні букети) промислового виробництва [2, арк. 27, 50; 1, арк. 146, 161, 180, 195, 196, 199, 208, 210, 222; 3, арк. 102].

Все ж барвінкові традиції залишили помітний слід у життєвій долі й пам'яті карпатських старожилів.

Дехто (переважно — жінки) і нині зі щемом оповідає, як то «перече було» — як збиралися «на вінці», «жали» барвінок, ладкали, якою гарною була молода у віночку, як блищав помазаний медом барвінок і т. ін. Хтось із літніх бойківчанок також досі шанобливо зберігає свій шлюбний вінок. У деяких селах (Гвоздець, Грушатичі) пригадують, що колись молодим його радили зашити в подушку, бо це, мовляв, принесе їм сімейне щастя [2, арк. 50; 1, арк. 171, 229].

Таке сакралізування давнього весільного символу має вияв і в фольклорних текстах, у самій ритуалізації дій з барвінком і вінками, звичаєвих настанов, що звужують коло осіб, яким можна доторкатися до них, тощо. Усе це та акціональна, атрибутивна повнота місцевих барвінкових обрядів вказує на особливу значущість, якої їм надавали на теренах Старосамбірщини. Відзначимо також тривале побутування тут барвінкових церемоній, збереження давніх магічно-охоронних і продукуючих обрядодій (з хлібом, зерном, медом, водою, перстнем та ін.), розгорнутий, насичений пісенний супровід ритуальних актів і їх санкціонування весільною громадою, дотримання звичаїв спеціально скликати односельців «на вінці», іти за барвінком до лісу чи вверх від весільної хати, зрізати рослину серпом, накривати зібране зілля червоною хусткою, робити з барвінком магічний оберт, хрестити вінками молодих і т. ін.

Попри певні локальні риси, у цілому барвінкові традиції бойків Старосамбірщини мають багато спільного, однорідного зі звичаями, обрядами та віруваннями мешканців інших українських теренів, насамперед — різних районів Бойківщини (пор.: [9; 10, с. 125—127; 11, с. 73—79, 215—216, 237—240, 241; 12; 13; 15, с. 78—79; 16, с. 242—243, 244; 18; 19, с. 122—128; 20, с. 102—108; 21; 22, с. 25—28]). В обрядово-фольклорну канву бойківського весілля вкладається й барвінкова пісенність жителів краю. Її міфопоетика охопила ряд більш чи менш відомих мотивів (по барвінок вирушають у поле чи до ріки; «звойований» город задобрюють дарунками; вінкоплетини поспішають завершити до полудня; увити вінці допомагають святі тощо), а також зберегла деякі формульні конструкції давньоукраїнської народної словесності («тисові столи», «ляні обруси», «мед-горілочка» та ін.).

1. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 458. — Арк. 1—220 (Лу-

- зій Р. Сімейні звичаї та обряди на Старосамбірщині. Матеріали польових досліджень, 1998 р.).
2. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 550. — Арк. 1—205 (Горошко Л. Календарні і родинні звичаї та обряди в селах Старосамбірського р-ну Львівської обл. (польові матеріали 2006 р.)).
 3. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 553. — Арк. 1—246 (Пастух Н. Фольклорні матеріали, зібрані в селах Старосамбірського р-ну Львівської обл. 2006 р.).
 4. Фольклорний архів Кафедри української фольклористики імені акад. Ф. Колесси. — Документ ЕК_12AV 20110704_antoniuk_seans15_text01.
 5. Фольклорний архів Кафедри української фольклористики імені акад. Ф. Колесси. — Документ ЕК_12AV 20110704_rapish_seans01_text01.
 6. Фольклорний архів Кафедри української фольклористики імені акад. Ф. Колесси. — Документ ЕК_12AV 20110704_brenych_seans01_text01.
 7. Фольклорний архів Кафедри української фольклористики імені акад. Ф. Колесси. — Документ ЕК_12AV 20110704_mazur_seans01_text01.
 8. Фольклорний архів Кафедри української фольклористики імені акад. Ф. Колесси. — Документ ЕК_12AV 20110704_potiak_seans15_text01.
 9. Болібрух Л. Барвінковий обряд у весільній обрядовості Богородчанщини (За етнографічними матеріалами експедиції 2008 р.) / Ліна Болібрух // Народознавчі зошити. — 2008. — № 3—4. — С. 309—313.
 10. Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження / Валентина Борисенко. — Київ: Вища школа, 1988. — 188 с.
 11. Весілля: у 2 кн. / упоряд. М. Шубравська, О. Правдук. — Київ: Наукова думка, 1970. — Кн. 2. — 479 с.
 12. Галайчук В. Барвінок в обрядовості / Володимир Галайчук // Мала енциклопедія українського народознавства. — Львів: ІН НАН України, 2007. — С. 51—53.
 13. Главацька Л. Барвінковий обряд — один із основних елементів традиційного весілля Східної Бойківщини (Рожнятівщини) / Людмила Главацька // Весільна обрядовість у часі і просторі: мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. «Одеські етнографічні читання». — Одеса, 2010. — С. 18—25.
 14. Гнатюк В. Бойківське весіле в Мшанци (Старосамбірського повіта) / Володимир Гнатюк // Матеріали до українсько-руської етнології. — Львів, 1908. — Т. X. — С. 1—29.
 15. Гузій Р. Весільні обряди / Роман Гузій, Надія Вархол, Йосип Вархол, Ольга Остапик // Лемківщина. Історико-етнографічне дослідження: у 2-х т. — Львів: ІН НАН України, 2002. — Т. 2: Духовна культура. — С. 75—93.
 16. Здоровега Н. Народні звичаї та обряди / Неоніла Здоровега // Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. — Київ: Наукова думка, 1983. — С. 232—248.
 17. Кміт Ю. Бойківське весіле в Гвіздци (Турчанського повіта) / Юрій Кміт // Матеріали до українсько-руської етнології. — Львів, 1908. — Т. X. — С. 82—100.
 18. Кожолянюк О. Барвінковий обряд Прутсько-Дністровського межиріччя Буковини як елемент передшлюбного дійства традиційного весільного обряду / Олена Кожолянюк // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. — Чернівці: Прут, 2004. — Т. 1. — С. 184—196.
 19. Кузеля З. Бойківське весіле в Лавочнім (Стрийського повіта) / Зенон Кузеля // Матеріали до українсько-руської етнології. — Львів, 1908. — Т. X. — С. 121—150.
 20. Левинський В. Бойківське весіле в Доброгостові (Дрогобицького повіта) / Володимир Левинський // Матеріали до українсько-руської етнології. — Львів, 1908. — Т. X. — С. 101—120.
 21. Леньо Т. Бойківсько-закарпатський барвінковий обряд середини ХХ століття (за матеріалами експедицій) / Таїса Леньо // Народна творчість та етнологія. — 2013. — № 1. — С. 27—32.
 22. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 3 / Володимир Шухевич. — Верховина: Гуцульщина, 1999. — 272 с. — (2-ге вид.).
 23. Strzetelska-Grynbergowa Z. Staromiejskie. Ziemia i ludność / Z. Strzetelska-Grynbergowa. — Lwów, 1899. — 676 s.

Nadia Pastukh, Roman Huzii

FROM BOYKO'S WEDDING TRADITIONS:
PERIWINKLE RITUALS
ON STAROSAMBIRSCHCYNIA

On the basis of ethnographic sources of the end of 19th — the beginning of the 20th century and the materials of modern field studies the article characterizes local boyko's traditions, rituals and beliefs related to the collection of periwinkle and the production of wedding wreaths for brides, in the article also reflects the folklore background of traditional periwinkle ritual of the inhabitants of Starosambirschcyna.

Keywords: Boyko people, Starosambirschcyna, periwinkle rituals, knitting of wreaths, lадkanky.

Надія Пастух, Роман Гузій

ІЗ БОЙКОВСКИХ СВАДЕБНЫХ ТРАДИЦИЙ:
БАРВИНКОВЫЕ ОБРЯДЫ
НА СТАРОСАМБОРЩИНЕ

По этнографическим источникам конца XIX — начала XX вв. и материалам современных полевых исследований охарактеризованы локальные бойковские обычаи, ритуалы, поверья, связанные с собиранием барвинка и изготовлением брачных венков для невесты и жениха, воспроизведен фольклорный фон традиционного барвинкового обряда жителей Старосамборщины.

Ключевые слова: бойки, Старосамборщина, барвинковые обряды, плетение венка, ладканки.